

Kilpeläinen Jenni

Rattijuopumukset ja jälkinauttimisväite

Tradenomi/

Liiketalous

Syksy 2015

KAJAANIN
AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

TIIVISTELMÄ

Tekijä: Kilpeläinen Jenni

Työn nimi: Rattijuopumukset ja jälkinauttimisväite: Jälkinauttimisväitteen vaikutus määrättävään rangaistukseen rattijuopumustapauksissa

Tutkintonimike: Tradenomi (AMK), liiketalouden koulutusohjelma

Asiasanat: rattijuopumus, jälkinauttimisväite, rikosoikeus, tuomiot, näytön riittävyys, esitutkinta, pakkokeinot

Opinnäytetyön tarkoitus on selvittää, kuinka jälkinauttimisväite vaikuttaa määrättävään rangaistukseen rattijuopumustapauksissa. Lisäksi työssä on tutkittu näytön riittävyttä. Jälkinauttimisväitteen vaikutusta määrättävään rattijuopumustuomioon ei ole aikaisemmin tutkittu. Opinnäytetyössäni haluan selvittää lukijalle, mitä jälkinauttimisväite tarkoittaa ja mitä siitä seuraa.

Opinnäytetyö on toteutettu lainopillisena tutkimuksena. Opinnäytetyössäni tulkitsen voimassaolevaa lainsäädäntöä oikeuslähteistä saatavan tiedon avulla. Työn toteutuksessa olen käyttänyt lakien lisäksi oikeuskirjallisuutta, artikkeleita, korkeimman oikeuden prejudikaatteja, hovioikeuksien ratkaisuja sekä Kainuun ja Pohjois-Savon käräjäoikeuksien rattijuopumusratkaisuja.

Rattijuopumukseen tuomitaan kuljettaja, joka on nauttinut alkoholia ennen ajoa tai sen aikana yli rangaistavuuden rajan. Jälkinauttimisväite tarkoittaa, että rattijuopumuksesta epäilty kuljettaja väittää nauttineensa alkoholia vasta ajon jälkeen. Kuljettajan esittämän jälkinauttimisväitteen uskottavuus ratkaistaan rikosprosessuaalisten näyttötaakkasääntöjen mukaisesti.

ABSTRACT

Author: Kilpeläinen Jenni

Title of the Publication: Drink-Driving and Drinking Afterwards: How Does Drinking Afterwards Affect Court Decisions concerning Drink-Driving

Degree Title: Bachelor of Business Administration, Financial Administration

Keywords: drink-driving, drinking afterwards, criminal law, judgement, sufficiency of evidence, preliminary investigation, coercive means

The purpose of this thesis was to study how drinking afterwards affects court decisions concerning drink-driving. Moreover, the sufficiency of evidence was researched. The effect of drinking afterwards on court decisions has not been studied before. One aim was to explain to the reader what drinking afterwards means and what kind of influence it has.

The thesis was conducted as a legal study. The effective legislation was interpreted with the information received from the sources of law. The data and literature for the study was obtained from laws, legal literature, articles, pre-judgements of the Supreme Court, judgements of the Court of Appeal together with the judgements of Kainuu and Pohjois-Savo district courts.

A driver is convicted of drunk-driving if he or she consumes alcohol over the limit before or during driving. The claim of drinking afterwards means that the driver claims that he or she has consumed alcohol after driving. The plausibility of this assertion is ruled by the court through a criminal procedure.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 RATTIJUOPUMUS.....	2
2.1 Rattijuopumusrikos.....	2
2.2 Jälkinauttiminen.....	8
2.3 Humalatilán tutkiminen.....	12
2.4 Päihdetutkimuskulut.....	14
3 ESITUTKINTA JA PAKKOKKEINOT.....	17
3.1 Esitutkinta rikosprosessin ensimmäisenä vaiheena.....	17
3.2 Esitutkintaperiaatteet.....	19
3.3 Esitutkinnan päättäminen ja syyteharkinta.....	20
3.4 Pakkokeinot.....	22
4 NÄYTÖN ARVIOINTI.....	25
4.1 Oikeus- ja näyttökysymys.....	25
4.2 Todistelu.....	26
4.3 Käräjäoikeuden tuomio rikosasiassa.....	28
4.4 Tuomion perustelevinen.....	29
4.5 Syyllisyys.....	31
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	33
LÄHTEET.....	34

SYMBOLILUETTELO

ETL	esitutkintalaki (22.7.2011/805)
HE	Hallituksen esitys
HeHO	Helsingin hovioikeus
I-SHO	Itä-Suomen hovioikeus
KKO	Korkein oikeus
OK	oikeudenkäymiskaari (17 luku 12.6.2015/732)
RL	rikoslaki (19.12.1889/39)
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (11.7.1997/689)
THL	Terveysten ja hyvinvoinnin laitos
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössäni selvitän, kuinka jälkinauttimisväite vaikuttaa määrättävään rangaistukseen rattijuopumustapauksissa. Lisäksi tutkin näytön riittävyyttä sekä niitä tekijöitä, joiden mukaan henkilön on katsottu syyllistyneen rattijuopumukseen. Jälkinauttimisväitteen vaikutusta määrättävään rattijuopumustuomioon ei ole aikaisemmin tutkittu. Opinnäytetyössäni haluan selvittää lukijalle, mitä jälkinauttimisväite tarkoittaa ja mitä siitä seuraa.

Opinnäytetyön aihetta rajaan siten, että keskityn rattijuopumuksiin, joihin on syyllistytty alkoholin vaikutuksen alaisena. Rattijuopumuksesta tuomitaan myös huumantuneena ajamisesta, mutta nämä tapaukset jätän tutkimuksen ulkopuolelle. Opinnäytetyöni keskeisiä käsitteitä ovat rattijuopumus, jälkinauttimisväite, rikosoikeus, tuomiot sekä näytön riittävyys, esitutkinta ja pakkokeinot.

Tutkimusotteeni on oikeusdogmaattinen eli lainopillinen. Lainopillinen tutkimus tutkii voimassaolevaa oikeutta. Opinnäytetyössäni tulkitsen voimassaolevaa lainsäädäntöä oikeuslähteistä saatavan tiedon avulla. Vahvasti velvoittavista oikeuslähteistä tutkin muun muassa rikoslakia, pakkokeinolakia, esitutkintalakia, ajokorttilakia ja lakia oikeudenkäynnistä rikosasioissa. Työn toteutuksessa käytän lisäksi oikeuskirjallisuutta, artikkeleita, korkeimman oikeuden prejudikaatteja, hovioikeuksien ratkaisuja sekä Kainuun ja Pohjois-Savon käräjäoikeuksien rattijuopumusratkaisuja. Kainuun ja Pohjois-Savon käräjäoikeuksien rattijuopumustuomioista selvitän, kuinka rattijuopumus on siellä tuomittu ja mihin seikkoihin näyttö perustui.

2 RATTIJUOPUMUS

2.1 Rattijuopumusrikos

Liikenne rikoksiin kuuluvat rattijuopumukset tulevat poliisin tietoon tavallisesti liikennevalvonnan ja puhallutusratsian yhteydessä tai ulkopuolisen ilmoituksesta. Rattijuopot jäävät kiinni poikkeavan ajotavan, liikennevahinkojen tai -onnettomuuksien ja liikenne rikkomusten seurauksena. Ulkopuolinen voi ilmoittaa poliisille epäilystä rattijuoposta esimerkiksi, kun henkilö lähtee kapakasta auton rattiin, tai ajoneuvo ohjautuu epäilyttävästi. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 51.)

Vuonna 2014 Suomessa syyllistyi rattijuopumukseen yhteensä 17 608 kertaa, joista 8 304 kappaletta oli törkeitä rattijuopumuksia. Rattijuopumusten määrä on viime vuosina ollut laskussa. Vuonna 2010 rattijuopumusten lukumäärä oli vielä 21 130 kappaletta, joista törkeiden rattijuopumusten osuus 11 242 kappaletta. Rattijuopumusrikollisuuden vähentymistä voidaan selittää muun muassa alkolukkojen yleistymisellä. Alkolukot toimivat ajonestolaitteina kuljettajan ollessa alkoholin vaikutuksen alaisena.

Taulukko 1. Rattijuopumusrikosten kehitys 2010–2014. (Tilastokeskus 2014)

Rikos	2010	2011	2012	2013	2014
Rattijuopumukset yhteensä	21 130	21 459	19 134	17 994	17 608
- törkeä rattijuopumus	11 242	11 409	10 333	9 001	8 304

Rikoslain (19.12.1889/39) 23 luvun 3 §:n mukaan moottorikäyttöisen ajoneuvon tai raitiovaunun kuljettaja syyllistyy rattijuopumukseen, jos hänen verensä alkoholipitoisuus on ajon aikana tai välittömästi sen jälkeen vähintään 0,5 promillea, tai hänellä on litrassa uloshengitysilmaa vähintään 0,22 milligrammaa alkoholia. Hänet on tuomittava rattijuopumuksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. Kuljettaja syyllistyy rattijuopumukseen myös silloin, kun tämä on

käyttänyt huumausainetta siten, että hänen veressään on ajon aikana tai sen jälkeen käytetyn huumausaineen vaikuttavaa ainetta tai sen aineenvaihduntatuotetta (pois lukien lääkevalmiste, jota kuljettajalla on oikeus käyttää). Lisäksi rattijuopumuksesta tuomitaan, jos kuljettaja on käyttänyt muuta huumaavaa ainetta kuin alkoholia tai tällaista ainetta sekä alkoholia niin, että hänen kykynsä tehtävän vaatimiin suorituksiin on huonontunut.

Kun rattijuopumusrikos kohdistuu yhteisöllistä oikeushyvää vastaan, se on niin sanottu uhriton rikos. Rikoksen tunnusmerkistö täyttyy, vaikka mitään vahinkoa ulkopuoliselle ei olisi sattunut tai edes voinut sattua. Kuljettaja syyllistyy rattijuopumusrikokseen, kun hänellä on veressä 0,5 promillea alkoholia tai vähintään 0,22 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa. Humalassa ajamisen ei tarvitse tapahtua edes tiellä, vaan esimerkiksi pellolla, suljetulla pihamaalla tai autotallissa ajaminen alkoholin vaikutuksen alaisena on rangaistavaa. Rattijuopumukseen moottorikäyttöisellä ajoneuvolla voi siis syyllistyä missä tahansa, kuten esimerkiksi metsässä, jäällä, tiellä sekä myös sisätiloissa. Alueen käyttötarkoituksella ei ole rattijuopumuksen kannalta merkitystä. (Vuorenpää 2009, 19; Tolvanen 1999, 9.)

Rikoslain (19.12.1889/39) 23 luvun 4 §:n mukaan kuljettaja tuomitaan törkeästä rattijuopumuksesta vähintään 60 päiväsakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi, jos rattijuopumuksessa

1) kuljettajan veren alkoholipitoisuus on ajon aikana tai sen jälkeen vähintään 1,2 promillea, tai hänellä on vähintään 0,53 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa, tai

2) jos kuljettajan kyky tehtävän vaatimiin suorituksiin on tuntuvasti huonontunut, tai

3) jos hän on käyttänyt muuta huumaavaa ainetta kuin alkoholia taikka tällaista ainetta sekä alkoholia niin, että hänen kykynsä tehtävän vaatimiin suorituksiin on tuntuvasti huonontunut,

ja olosuhteet ovat sellaiset, että rikos on omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen turvallisuudelle.

Törkeään rattijuopumukseen syyllistymiseen on kolme yllä mainittua kriteeriä. Toisen kriteerin mukaan kuljettaja syyllistyy rattijuopumukseen, jos kuljettajan kyky tehtävän vaatimiin suorituksiin on tuntuvasti huonontunut. Tätä kriteeriä käytetään tapauksissa, joissa kuljettajan ajokyky joudutaan määrittelemään ilman tietoa kuljettajan ajon aikaisesta tai sen jälkeisestä veren alkoholipitoisuudesta. Kuljettajan ajokyky määritellään tällöin esimerkiksi kuljettajan ajosta tai kuljettajasta välittömästi ajon jälkeen tehtyjen havaintojen perusteella. Oikeuskäytännössä nämä tapaukset ovat kuitenkin äärimmäisen harvinaisia. Jos veren alkoholipitoisuus on tiedossa, ja se on laboratoriolausunnon mukaan alle 1,2 promillea, kuljettajan ei yleensä voida osoittaa syyllistyneen törkeään rattijuopumukseen pelkän alkoholin nauttimisen perusteella. Kuljettajan liikenteessä tekemät virheet, epäselvä puhe tai horjuva käveleminen viittaavat suorituskyvyn heikkenemiseen, mutta on eri asia riittävätkö ne näytöksi suorituskyvyn tuntuvasta heikkenemisestä. (Tolvanen 1999, 63.)

Törkeän rattijuopumuksen tunnusmerkistön täyttyminen edellyttää lisäksi, että olosuhteet ovat sellaiset, että rikos on omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen turvallisuudelle. Toisen turvallisuudella tarkoitetaan tässä hengen ja ruumiillisen koskemattomuuden suojaa, ei omaisuutta. Rangaistavuus ratkaistaan arviolla siitä, liittyikö tekoon tyypillisesti varteenotettava oikeushyvän vaarantamisen tai loukkauksen mahdollisuus. Henkilön ei ole oikeuskäytännössä katsottu syyllistyneen törkeään rattijuopumukseen, jos ajomatka on ollut hyvin lyhyt tai ajopaikka tai ajoaika ovat olleet sellaiset, ettei muiden henkilöiden sattuminen paikalle ole ollut todennäköistä. (Tolvanen 1999, 64–65.)

Ajokorttilain (29.4.2011/386) 7 luvun 64 §:n mukaan käräjäoikeuden on määrättävä moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettaja ajokieltoon, jos hän syyllistyy rattijuopumukseen tai törkeään rattijuopumukseen. Lain 66 §:n mukaan rattijuopumukseen syyllistynyt kuljettaja voidaan määrätä ajokieltoon vähintään yhdeksi kuukaudeksi ja törkeään rattijuopumukseen syyllistynyt kuljettaja vähintään kolmeksi kuukaudeksi. Kielto on enintään viisi vuotta voimassa. Ajokiellon viimeinen voimassa-olopäivä on mainittava käräjäoikeuden päätöksessä.

Ajokorttilain (29.4.2011/386) 67 §:ssä määrätään ehdollisesta ajokiellosta. Sen mukaan kärjääoikeus voi määrätä ajokiellon ehdollisena, ”jos ajo-oikeus on ajokielloon määrättävälle ammatin takia välttämätön tai jos siihen on muu erityisen painava syy eikä teosta ole aiheutunut vaaraa toisten turvallisuudelle”. Ajokiellon tai väliaikaisen ajokiellon aikana tai koeaikana tehdystä rikoksesta ajokielloa ei voida määrätä ehdollisena. Lain 69 §:ssä säädetään valvotusta ajo-oikeudesta. Kärjääoikeuden on määrättävä rattijuopumukseen tai törkeään rattijuopumukseen syyllistyneelle alkolukolla valvottu ajo-oikeus, jos ajokielloon määrättävä niin pyytää. Tällöin on määrättävä ehdollinen ajokiello.

Alkolukko estää ajoneuvon käynnistämisen, kun kuljettaja on alkoholin vaikutuksen alainen. Käynnistykseenestoraja on 0,10 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa, joka vastaa 0,2 promillen alkoholipitoisuutta veressä. Alkolukko on vietävä sen käyttötietojen purkuun 60 vuorokauden välein, koska poliisi valvoo käyttötietoja ja voi tarvittaessa peruuttaa alkolukkoajokortin. Poliisi myönsi alkolukkoajokortteja vuonna 2014 473 kappaletta, vuonna 2012 536 kappaletta ja vuonna 2010 412 kappaletta. Niiden on arvioitu vähentävän alkoholin vaikutuksen alaisena ajamisesta tuomittujen kuljettajien syyllistymistä uuteen rattijuopumukseen 45 prosentista 95 prosenttiin. Rattijuopumukseen alkolukkoajo-oikeuden aikana on kuitenkin mahdollista syyllistyä esimerkiksi jollain toisella ajoneuvolla kuin sillä, johon alkolukko on asennettu ja ajo-oikeus rajoitettu. (Löytty 2015, 46.)

Moottorikäyttöisellä ajoneuvolla tarkoitetaan konevoimalla kulkevaa ajoneuvoa. Tieliikennelain (3.4.1981/267) 2 a §:n mukaan moottorikäyttöisiä ajoneuvoja ovat auto, moottoripyörä ja mopo sekä näihin luokkiin kuulumattomat L-luokkien ajoneuvot samoin kuin traktori, moottorityökone ja maastoajoneuvo. Ajoneuvoa on pidettävä moottorikäyttöisenä ajoneuvona vain, jos siinä on moottori. Oikeuskäytännössä moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettamisella tarkoitetaan ajoneuvon ohjaamista hallintalaitteen välityksellä. Edellytyksenä on ajoneuvon liikkuminen ja, että se on tapahtunut tahallisesti. Ajoneuvon liikkumisella tarkoitetaan vähäistäkin siirtymistä paikaltaan ajamisen lisäksi vierimällä, hinaamalla tai työntämällä. Jos juopunut matkustaja tarttuu hallintalaitteeseen ajoneuvon kulkuun vaikuttavalla tavalla, hän syyllistyy rattijuopumukseen. Hallintalaitteisiin luetaan ohjauspyörän tai

-tangon lisäksi kytkin, vaihdekeppi, jarrulaitteet ja kaasupoljin. (Tolvanen 1999, 14–19.)

Rikoslain (19.12.1889/39) mukaan myös moottorittomalla ajoneuvolla, kuten polkupyörällä, voi syyllistyä liikennejuopumukseen: ”Joka tienkäyttäjänä kuljettaa moottoritonta ajoneuvoa alkoholin tai muun huumaavan aineen vaikutuksen alaisena ja siten aiheuttaa vaaraa toisen turvallisuudelle, on tuomittava liikennejuopumuksesta moottorittomalla ajoneuvolla sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi kuukaudeksi.” (RL 23:9)

Rikokseksi on määrätty myös kulkuneuvon luovuttaminen juopuneelle: ”Joka luovuttaa moottorikäyttöisen ajoneuvon, raitiovaunun, junan, 5 §:ssä tarkoitetun aluksen tai ilma-aluksen kuljetettavaksi, ohjailtavaksi tai ohjattavaksi henkilölle, joka ilmeisesti on siinä tilassa, että syyllistyy 3–7 §:ssä mainittuun rikokseen, taikka luovuttaa tällaiselle henkilölle 5–7 §:ssä tarkoitetun tehtävän, on tuomittava kulkuneuvon luovuttamisesta juopuneelle sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.” (RL 23:8)

Rattijuopumus on rangaistavaa vain tahallisena. Kuljettajan tulee olla tietoinen sekä alkoholin nauttimisestaan että sen vaikutuksenalaisuudestaan, ajoneuvon kuljettamisestaan sekä kuljetettavan ajoneuvon luonteesta. Kuljettajaa ei vapauta vastuusta luulo siitä, että hänen nauttimansa alkoholi olisi poistunut jo elimistöstä tai, että hän ei arvannut nauttimansa alkoholimäärän kohottavan veren alkoholipitoisuutta 0,5 promilleen. Lain tai promillerajojen tietämättömyys ei myöskään vaikuta teon rangaistavuuteen. Rattijuopumuksen yritys ei ole Suomessa rangaistavaa. (Tolvanen 1999, 16, 59–60.)

Rikoslain (19.12.1889/39) 4 luvun 5 §:n mukaan välittömän ja pakottavan vaaran torjumiseksi tarpeellinen teko on pakkotilatekona sallittu, jos teko on kokonaisuutena arvioiden puolustettava, kun otetaan huomioon pelastettavan edun ja teolla aiheutetun vahingon ja haitan laatu ja suuruus, vaaran alkuperä sekä muut olosuhteet. Jos oikeudellisesti suojatun edun pelastamiseksi tehtyä tekoa ei pidetä sallittuna, tekijä on vapaa rangaistusvastuusta, jos häneltä ei olisi voinut kohtuudella vaatia muunlaista suhtautumista huomioon ottaen pelastettavan edun tärkeys, tilanteen yllätyksellisyys ja pakottavuus sekä muut seikat.

Pakkotilateko on sallittu välittömän uhan torjumiseksi. Välittömään uhkaan ei ole voitu varautua etukäteen. Pakkotilateolla saa suojata ihmisten henkeä, terveyttä tai omaisuutta uhkaavalta vaaralta. Pakkotilan on oltava myös välttämätön; jos vaarasta voi pelastua toisen oikeushyvää loukkaamatta, sellaista keinoa on ensisijaisesti käytettävä. Alkoholin vaikutuksen alainen henkilö saa lähteä ajamaan vain, jos se on ainoa keino selvittää uhkaavasta tilanteesta. Ensisijaisesti hänen täytyy turvautua poliisin tai sairaankuljetuksen apuun vaaratilanteessa. (Tolvanen 1999, 140–141.)

Alkoholin vaikutuksen alaisena ei saa pakkotilassa kuitenkaan ajaa pidempään kuin se on tarpeen. Arvioitaessa pakkotilan vaikutusta rattijuopumuksen rangaistavuuteen, on merkitystä sillä, kuinka pakkotilateko on suoritettu. Jos päihtynyt kuljettaja ottaa ajossaan huomioon humalatilansa esimerkiksi varovaisena kuljettamisena liikennesääntöjen rikkomisen tai ylinopeutta ajamisen sijaan, teko on pakkotilatekona puolustettavampi. (Tolvanen 1999, 141.)

Vuonna 2014 Suomessa kuoli rattijuopumusonnettomuuksissa 38 ja loukkaantui 585 henkilöä. Vielä vuonna 2007 menehtyneitä oli yli 80 ja loukkaantuneita yli tuhat henkilöä. Vuosina 2010–2012 rattijuopumusonnettomuuksissa menehtyi keskimäärin 55 henkilöä vuosittain. Rattijuopumusonnettomuuksissa menehtyneiden osuus oli vuonna 2011 noin 22 prosenttia kaikista tieliikenteessä vuosittain menehtyneistä ja vuonna 2014 enää noin 17 prosenttia. Rattijuopumusonnettomuuksissa loukkaantuneiden määrä on noin kymmenesosa kaikista tieliikenteessä loukkaantuneista. Suurin osa rattijuopumusonnettomuuksista ajoittuu touko-elokuulle, viikonlopulle sekä ilta- ja yöaikaan. (Löytty 2015, 7, 49, 53.) Onnettomuusajasta voidaan todeta, että rattijuopumusonnettomuuksia sattuu eniten aikaan, jolloin myös alkoholia nautitaan eniten eli kesäkuukausina, viikonloppuisin sekä erityisesti ilta-aikaan.

Marita Löytty (2015, 7) kertoo arviosta rattijuoppojen todellisesta määrästä tieliikennevirrassa:

Uudenmaan maakunnan tieliikennevirrasta tehtyihin seulontatutkimuksiin perustuvien arvioiden mukaan yksi viidestäsadasta kuljettajasta on rattijuoppo (alkoholipitoisuus $\geq 0,5$ ‰) ja kolme viidestäsadasta kuljettajasta on

maistellut alkoholia alle rangaistavuuden rajan. Arvion mukaan rattijuoppo voi ajaa noin 220 kertaa alkoholin vaikutuksen alaisena ennen kiinnijäämistään.

Rattijuoppouden torjunnassa kiinnijoutumisriskillä on keskeinen merkitys. Poliisin rattijuopumusvalvonnan tavoitteena on saada kiinni mahdollisimman moni rattijuoppo, ja siten vähentää päihteiden vaikutuksen alaisena ajamista liikenteessä. Poliisi puhalluttaa vuosittain noin kaksi miljoonaa kuljettajaa, joista jää kiinni noin 18 000 rattijuoppoa. Poliisi käyttää alkometrejä seulontalaitteena. Jos seulontalaitte osoittaa, että kuljettajaa on syytä epäillä rattijuopumuksesta, hänelle tehdään jatkotutkimus tarkkuusalkometrillä poliisiautossa tai poliisilaitoksella. Jos tällöin kuljettajan uloshengitysilmassa on vähintään 0,22 milligrammaa alkoholia per litra, poliisi kirjaa tapauksesta rikosilmoituksen. Rattijuopumuksesta epäilty kuljettaja voidaan viedä myös verikokeisiin veren alkoholipitoisuuden määrittämiseksi, jos puhalluskoe ei jostain syystä onnistu. (Löytty 2015, 24–25.)

2.2 Jälkinauttiminen

Rattijuopumukseen tuomitaan kuljettaja, joka on nauttinut alkoholia ennen ajoa tai sen aikana. Jälkinauttimisella tarkoitetaan tilannetta, jossa kuljettaja nauttii alkoholia ajon jälkeen. Jälkinauttimisväite puolestaan tarkoittaa, että rattijuopumuksesta epäilty kuljettaja väittää nauttineensa alkoholia vasta ajon jälkeen. Jälkinauttimisväitteitä esitetään esimerkiksi tilanteissa, joissa kuljettaja pyrkii välttämään rattijuopumuksesta koituvan rangaistuksen. Onnettomuustilanteessa alkoholin vaikutuksen alainen kuljettaja voi kertoa, että on ajanut kolarin selväpäisenä ja järkyttyneenä tilanteesta nauttinut alkoholia vasta onnettomuuden jälkeen. Kuljettaja voi kertoa nauttineensa alkoholia ajon jälkeen myös esimerkiksi päihtymystilansa tai alkoholiongelmansa vuoksi tai hänen tarkoituksenaan voi olla sotkea esitutkintaa. Rattijuopumuksesta epäiltyä ei välttämättä saada heti tien päältä kiinni, vaan poliisi menee esimerkiksi epäillyn kotiosoitteeseen tavoittaakseen tämän, jolloin epäilty voi esittää jälkinauttimisväitteen. (Kyllönen 2009.)

Suomessa alkoholin nauttiminen ajon jälkeen ei ole rangaistavaa. Kuljettajan esittämän jälkinauttimisväitteen uskottavuus ratkaistaan rikosprosessuaalisten näyttötaakkasääntöjen mukaisesti. Syyttäjän on kyettävä todistamaan, että kuljettaja on ollut alkoholin vaikutuksen alaisena ajon aikana tai välittömästi sen jälkeen vähintään rangaistavuuden rajan verran. Syyttäjä pyrkii kumoamaan kuljettajan esittämän jälkinauttimisväitteen todistamalla, ettei jälkinauttimista ole tapahtunut, tai sitä on ollut niin vähän, että kuljettaja on jälkinauttiminenkin huomioon ottaen syylistynyt rattijuopumukseen. Syytetty ei voi vedota syyttömyyteensä väittämällä, että ennen ajoa nautittu alkoholimäärä ei ollut ehtinyt nostaa veren alkoholipitoisuutta ajon aikana yli rangaistavuuden rajan. (Tolvanen 1999, 57.)

Jälkinauttimisväitteen uskottavuutta on puntaroinut Pohjois-Savon kärjäoikeus 16.3.2015 tuomiossaan 15/319. Vastaaja C on tuomittu rattijuopumuksesta ja liikenneturvallisuuden vaarantamisesta 60 päiväsakkoon, ajokieltoon sekä korvausvelvollisuuteen todistelukustannuksissa. Hänellä on ajon jälkeen ollut 0,37 mg alkoholia litrassa uloshengitysilmaa. C on kiistänyt syytteen rattijuopumuksesta vedoten jälkinauttimiseen.

Vastaaja C on ajanut auton katolleen ojaan ja jäänyt roikkumaan ylösalaisin turvavöistä kunnes ulkopuolisten avustuksella oli päässyt ulos autosta. C kiistää syylistyneensä rattijuopumukseen, sillä hän on juonut alkoholia vasta ajon päätyttyä. Hän on roikkuessaan turvavöistä ylösalaisin ollut väsynyt ja juonut siiderin saadaakseen energiaa. Tapahtumapaikalle saapunut todistaja E oli havainnut auton sisällä tyhjän siideritölkkin. Todistajan mukaan asennossa, jossa C oli ollut sisällä autossa, olisi ollut erittäin hankalaa juoda alkoholia. Todistajan läsnäolon aikana vastaaja C ei ollut juonut alkoholia. Poliisimiehenä toimiva todistaja E on kertonut, että tarkkuusalkometrikokeessa suoritetaan varmuusvähennys, joka antaa yhtä luotettavan lopputuloksen kuin verikoe.

Kärjäoikeus katsoo mittaustuloksen olevan luotettava. Vastaaja C:n uloshengitysilman alkoholipitoisuus käy ilmi kirjallisena todisteena esitetystä mittauspöytäkirjasta. Kärjäoikeus ei pidä jälkinauttimisväitettä 0,5 litran siiderin juomisesta uskottavana ottaen huomioon, että C on löydetty tieltä suistuneen, katolleen ojaan päätyneen auton sisältä turvavöistä roikkuen. Lisäksi todistaja on arvioinut alkoholin juomisen olleen erittäin hankalaa kyseisessä tilanteessa.

Tapauksessa vastaaja on esittänyt jälkinauttimisväitteen vasta kirjallisessa vastauksessaan. Kun onnettomuuteen auttamaan tullut henkilö oli kysynyt vastaajalta, oliko tämä juonut alkoholia sinä päivänä, oli vastaaja luullut, että kysymys koski sitä, oliko tämä juonut alkoholia ennen ajoa, johon hän oli vastannut, että ei ole juonut alkoholia sinä päivänä. Hän on ollut tilanteessa shokissa. Kun todistaja E oli kysynyt tapahtumapaikalla oliko C juonut alkoholia, oli hän vastannut juoneensa edellisenä iltana, muttei kyseisenä päivänä. Koska C ei ole esittänyt tapahtuma-aikaan jälkinauttimisväitettä, ei häntä ole kuljetettu verikokeisiin tämän veren alkoholipitoisuuden määrittämiseksi.

Rikoslaisissa jälkinauttimisesta ei ole omaa säännöstä, vaan säännös tulee rattijuopumuksen kautta. Jälkinauttiminen vaikuttaa tuomittavaan rangaistukseen ja tutkimuskysymys onkin näytön riittävydessä: mitkä tekijät ovat sellaisia näytön kannalta, että henkilön on katsottu syyllistyneen rattijuopumukseen.

Pohjois-Savon käräjäoikeus on tuominnut 3.3.2015 ratkaisussaan 14/2662 vastaaja K:n törkeästä rattijuopumuksesta 50 päivän ehdolliseen vankeuteen, 30 päiväsakkoon, ajokieltoon sekä korvausvelvollisuuteen todistelu- ja päihdetutkimuskustannuksissa. Hänen verensä alkoholipitoisuus on ollut 1,59 promillea ajon jälkeen olosuhteiden ollessa sellaiset, että rikos on ollut omiaan aiheuttamaan vaaraa toisten turvallisuudelle. K kiistää ajaneensa, koska hänellä oli ollut kuljettaja kyseisellä kauppareissulla. Hän on myöntänyt, että hänellä oli tuolloin ryyppyputki päällä, mutta tuona aamuna hän oli juonut vasta, kun oli käynyt kaupassa T:n toimiessa kuljettajana. Vastaaja K kiistää tehneensä kaksi kauppareissua.

T on todistajana kertonut, että oli käyttänyt vastaaja K:ta kaupassa K:n autolla. T oli odottanut autossa kaupan edessä sen aikaa, kun K oli käynyt kaupassa. Todistaja L on kertonut olleensa aamuvuorossa töissä kyseisessä kaupassa. L oli nähnyt K:n asioimassa kaupassa vahvasti päihtyneenä. Hän oli nähnyt K:n auton pihaan, eikä autossa ollut näkynyt muita henkilöitä. Todistaja L oli nähnyt vastaaja K:n ajavan ja on ollut täysin varma K:n henkilöllisyydestä.

Käräjäoikeus katsoo vastaaja K:n käyneen tapahtumapäivänä kaksi kertaa kaupassa aamupäivän aikana, ja ensimmäisellä kerralla hänellä oli ollut T kuskina. Jälkinauttimisväitteen osalta käräjäoikeus katsoo, että todistaja L on tehnyt varmat

havainnot K:n päihtymyksestä, eikä tätä kertomusta ole syytä epäillä. Täten jälkinauttimisväite ei ole uskottava. Asiassa ei käräjäoikeuden mukaan jää järkevää epäilyä K:n syyllisyydestä törkeään rattijuopumukseen.

Itsekriminointisuoja tarkoittaa, ettei rikoksesta epäillyn tarvitse myötävaikuttaa rikoksensa selvittämiseen. Se oikeuttaa rikoksesta epäillyn vaikenemaan ja olemaan vastaamatta kysymyksiin eikä hänellä ole velvollisuutta pysyä totuudessa esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä. Itsekriminointisuojan perusteella kuljettaja saa halutessaan esittää jälkinauttimisväitteen. Esittäessään kyseisen väitteen, rattijuopumuksesta epäilty kuljetetaan verikokeisiin, joissa selviää veren alkoholipitoisuus. Tällaisessa tapauksessa syntyvät päihdetutkimuskulut yleensä määrätään korvattavaksi valtiolle, jos henkilö tuomitaan rattijuopumuksesta. On kuitenkin tapauksia, joissa rattijuopumuksesta epäilty on kuljetettu verikokeisiin tämän esittämättä jälkinauttimisväitettä, jolloin korkein oikeus on vapauttanut rattijuopon päihdetutkimuskulujen korvausvelvollisuudesta valtiolle. (KKO:2014:67, kohta 8; HelHo:2013:2, kohta 2.)

Suomen lainsäädännössä ei ole itsekriminointisuoja ilmaisevaa säännöstä, mutta periaatteen on katsottu sisältyvän perustuslain (11.6.1999/731) 21 §:ssä taattuun oikeusturvaan. Periaate on ilmaistu laintasoisesti sitovalla tavalla kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen g kohdassa, jonka mukaan rikosasiassa ketään ei saa pakottaa tunnustamaan syyllisyyttään tai todistamaan itseään vastaan. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ei myöskään ole nimenomaista säännöstä itsekriminointisuojusta, mutta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitettuihin oikeudenmukaisen rikosoikeudenkäynnin keskeisiin takeisiin kuuluu itsekriminointisuoja-periaatteen noudattaminen. Itsekriminointisuoja ei kuitenkaan päde, jos asianajajaa epäillään rattijuopumuksesta. Hänen tulee kertoa rattijuopumuksestaan totuudenmukaisesti asianajajaliiton valvontalautakunnalle. (KKO:2014:67, kohta 5; Klemetti 2014, 190.)

2.3 Humalatilán tutkiminen

Alkoholi huonontaa kuljettajan ajokykyä sekä lisää tämän onnettomuusriskiä. Kun veren alkoholipitoisuus ylittää 0,5 promillea, onnettomuusriski kasvaa voimakkaasti. Kun 1,6 promillen raja ylittyy, kuljettajan onnettomuuteen joutumisen todennäköisyys on 40-kertainen selvään kuljettajaan verrattuna. Nuorilla kuljettajilla on muita suurempi onnettomuusriski jo alhaisilla veren alkoholipitoisuuksilla, sillä heidän ajotaitonsa eivät ole vielä automatisoituneet ajokokemuksen myötä. Noin 10 % rattijuopoista on 18–24-vuotiaita. Nuoria kuljettajia henkilövahinkoon johtaneissa rattijuopumusonnettomuuksissa on 40 %. Alkoholin suurkuluttajia rattijuopoista on yli 60 prosenttia, joista yhdellä kolmesta on sairaudeksi luokiteltu päihdeongelma. (Liikenneturva 2013.)

Nuorille sattuu paljon tieliikenneonnettomuuksia vähäisen ajokokemuksen ja riskinoton myötä. Kun vähäiseen ajokokemukseen yhdistetään alkoholi, kavereiden painostus sekä ylinopeus, on tuloksena helposti rattijuopumusonnettomuus. Nuorilla voi olla myös välinpitämätön asenne lain noudattamisen suhteen. Rattijuopoista suurin osa on kuitenkin alkoholin suurkuluttajia. Päihdeongelmaiset eivät pysty hallitsemaan alkoholin käyttöönsä, jolloin rattiin lähdetään myös humalassa.

Alkoholi poistuu verestä palamalla. Veren alkoholipitoisuus promilleina kertoo kuinka monta grammaa puhdasta alkoholia on tuhannessa millilitrassa verta. Maksa polttaa kymmentä kilopainoa kohden yhden gramman puhdasta alkoholia tunnissa. Veren alkoholipitoisuuteen vaikuttavat nautitun alkoholimäärän lisäksi ihmisen ruumiinpaino ja sukupuoli. Naisilla on kehossa vähemmän nestettä kuin miehillä, joten alkoholiannos nostaa veren alkoholipitoisuutta naisilla enemmän kuin miehillä. Keskimäärin tarvitaan kolme alkoholiannosta nostamaan veren alkoholipitoisuus yli rangaistavuuden rajan (0,5 promillea). Yksi alkoholiannos, kuten pullo keskiolutta, sisältää 12–14 grammaa alkoholia, jonka palaminen verestä kestää noin kaksi tuntia. (Liikenneturva 2013; Löytty 2015, 16.)

Poliisi käytti 1960-luvulla rattijuopumusvalvonnassa ampulleja ja pusseja. Kuljettaja antoi puhallusnäytteen pussiin, jonne ampulliputki laitettiin ja putken lasi murskattiin. Putkessa olleet kiteet värjäytyivät keltaisen kautta vihreiksi, jos puhallusnäyte sisälsi alkoholia. Lisäksi kuljettajille tehtiin klinisiä toimintakokeita. Heidän

piti muun muassa kävellä viivaa pitkin, luetella numeroita takaperin ja seurata katseellaan sormenliikettä silmien edessä. Poliisi sai seulontamittarit käyttöönsä 1970-luvun lopussa, jolloin niitä oli käytössä vain muutama koko maassa. (Löytty 2015, 24.)

Nykyisin poliisi käyttää seulontalaitteena alkometrejä. Jos seulontalaite osoittaa, että kuljettajaa on syytä epäillä rattijuopumuksesta, hänelle tehdään jatkotutkimus tarkkuusalkometrillä poliisiautossa tai poliisilaitoksella. Jos tarkkuusalkometrikoe osoittaa kuljettajan uloshengitysilmassa olevan vähintään 0,22 milligrammaa alkoholia litrassa, poliisi tekee rikosilmoituksen, jonka perusteella suoritetaan esitutkinta. (Löytty 2015, 25.)

Poliisi voi puhalluttaa moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan ilman rikosepäilyä missä tilanteessa tahansa. Poliisi puhalluttaa kuljettajia rutiininomaisesti ratsioiden lisäksi aina, kun kuljettaja jostain syystä pysäytetään liikenteessä. Oikeus puhalluttaa kuljettajia on poliisin lisäksi myös tullilla ja rajavartiolaitoksella. (Löytty 2015, 25.)

Rattijuopumuksesta epäillyn kuljettajan humalatila voidaan selvittää myös veren alkoholipitoisuuden perusteella. Verinäyte otetaan, jos epäilty kieltäytyy puhaltamasta, hän esittää jälkinauttimisväitteen tai jos mittaus ei jostain syystä onnistu. Verinäytteet otetaan myös tapauksissa, joissa epäillään huumaus- tai lääkeaineiden käyttöä tai näiden aineiden ja alkoholin sekakäyttöä, jolloin otetaan myös virtsanäyte. (Tolvanen 1999, 49.)

Suomessa on noin kaksikymmentä poliisia, jotka voivat ottaa kuljettajalta verinäytteen tien päällä. Heillä on poliisikoulutuksen lisäksi terveydenhuollon koulutus, kuten sairaanhoitajan tai laboratorionhoitajan koulutus. Rattijuopumuksesta epäillyn kuljettajan verinäyte otetaan kuitenkin tavallisesti terveyskeskuksessa. (Löytty 2015, 26.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL selvittää verinäytteestä rattijuopumuksesta epäillyn päihtymystilan ja aineen pitoisuuden käyttäjän elimistössä. Päihdetestaus toteutetaan kaksivaiheisena. Ensivaiheen testi on epätarkempi seulontatesti, jonka antama positiivinen tulos varmennetaan verikokeella. Alkoholia mitataan

hengitysilmaasta seulonta-alkometrillä, jonka jälkeen tulos varmennetaan laboratoriossa verinäytteestä tehtävällä kaasukromatografisella mittauksella, jonka tuloksena saadaan tarkka veren alkoholipitoisuus promilleina. (THL 2014.)

2.4 Päihdetutkimuskulut

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (11.7.1997/689) määrää 9 luvun 1 §:ssä, että jos vastaaja tuomitaan rangaistukseen tai muuhun rikosoikeudelliseen seuraamukseen, hän on velvollinen suorittamaan valtiolle valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain (15.9.1972/666) nojalla maksettaviksi määrätyt korvaukset sekä muut todistelusta ja oikeuslääkeopillisista tutkimuksista esitutinnan tai oikeudenkäynnin aikana aiheutuneet erityiset kustannukset, jos nämä ovat olleet tarpeen asian selvittämiseksi. Jos vastaajan velvoittaminen suorittamaan korvaus olisi rikoksen laatuun tai henkilökohtaisiin ja taloudellisiin oloihin nähden tai muusta syystä kohtuutonta, korvausta on alennettava tai jätettävä kokonaan tuomitsematta. Lainkohdan esitöiden (HE 82/1995 vp s. 117) mukaan kustannusten tarpeellisuutta on arvioitava niiden syntyhetken perusteella. Esimerkiksi tapauksessa, jossa rikoksesta epäilty ei ole esitutkinnassa tunnustanut syyllisyyttään, mutta on myöhemmin myöntänyt syyllisyytensä, valtion varoista suoritettuja korvauksia pidetään tarpeellisina asian selvittämiseksi (KKO 2010:68 kohta 5).

Rattijuopumusrikosten päihdetutkimuskulut ja niihin rinnastettavat huumaantuneena ajamiseen liittyvät veri- ja virtsanäytteen lääke- tai huumausainepitoisuuden tutkimuksista aiheutuneet kulut on vakiintuneessa oikeuskäytännössä tuomittu korvattavaksi valtiolle. Käytäntö on perustunut oikeuslääkeopillisten tutkimusten toimittamisesta lääkärille ja hammaslääkärille tulevasta korvauksesta annetun asetuksen (689/56) 6 §:n 3 momenttiin, jonka mukaan tuomioistuin voi päättää korvausten perimisestä. Säännös ei nimenomaisesti velvoita tuomioistuinta korvauksen tuomitsemiseen.

Helsingin hovioikeus on ratkaisussaan HelHO:2013:2 käsitellyt kysymyksen päihdetutkimuskulujen korvaamisvelvollisuudesta valtiolle siltä osin kuin kulut olivat aiheutuneet mahdollisen jälkinauttimisen selvittämisestä. Vantaan käräjäoikeus,

tuomitessaan A:n rangaistukseen törkeästä rattijuopumuksesta 4.11.2011, on hylännyt syyttäjän vaatimuksen päihdetutkimuskulujen (102,44 euroa) korvaamisesta valtiolle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 1 §:n nojalla, koska A ei ollut väittänyt nauttineensa alkoholia ajon jälkeen, eikä A:sta ollut siten tarpeen ottaa verikokeita jälkinauttimisen selvittämiseksi. Hovioikeus totesi, että käräjäoikeuden ratkaisu on oikea. Perusteluna ratkaisulle hovioikeus kertoo, että A on heti alustavassa puhuttelussa tunnustanut rattijuopumuksen, eikä ollut esittänyt jälkinauttimisväitettä, eikä siis ollut antanut tutkinnassa aihetta päihdetutkimuksen suorittamiseen. A:n korvausvelvollisuus ei ole niin laaja, että hän olisi vastuussa sellaisista tutkimuskuluista, joille hän ei ole itse antanut aihetta. Päihdetutkimuskulujen tarpeellisuutta on arvioitava sen ajankohdan mukaan, jona tutkimus on tehty. Jos epäilty kertoo poliisille nauttineensa alkoholia ajon jälkeen, päihdetutkimuksen toimittaminen jälkinauttimisen selvittämiseksi on tarpeen, vaikka epäilty peruisi väitteen myöhemmin ja myöntäisi syytteen rattijuopumuksesta oikeaksi. Tällöin on perusteltua velvoittaa vastaaja korvaamaan päihdetutkimuskulut, koska hän on omalla kertomuksellaan aiheuttanut tutkimuksen toimittamisen. (HelHo:2013:2 kohta 2.)

Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä KKO:1984-II-104 kulkuneuvon luovuttamisesta juopuneelle tuomittu henkilö veloitettiin yhteisvastuullisesti rattijuopumuksesta tuomitun kanssa korvaamaan valtiolle päihdetutkimuskulut (215 markkaa). Korkein oikeus perusteli päätöstään sillä, että humalatilän tutkiminen oli tarpeen syytteen toteennäyttämiseksi ja syyllisyyden määrän selvittämiseksi myös kulkuneuvon luovuttaneen henkilön osalta.

Itä-Suomen hovioikeus päätti ratkaisussaan I-SHO:2007:2 päihdetutkimuskustannusten ja todistelukustannusten korvaamisesta valtiolle. Varkauden käräjäoikeus, tuomitessaan K:n muun muassa törkeästä rattijuopumuksesta ja M:n kulkuneuvon luovuttamisesta juopuneelle 25.10.2006, on hylännyt syyttäjän vaatimukset päihdetutkimuskulujen ja todistelukustannusten korvaamisesta valtiolle ottaen huomioon vastaajien heikot taloudelliset tilanteet. Hovioikeuden päätettävänä oli ratkaista kysymys, onko korvausvelvollisuus K:n ja M:n rikosten laatuun tai heidän taloudellisiin oloihin nähden kohtuutonta. Hovioikeus päätti, että rikosten laadun

vuoksi korvausvelvollisuus valtiolle ei ole kohtuutonta, mutta osittainenkin korvausvelvollisuus valtiolle olisi K:n ja M:n taloudellisiin olo-suhteisiin nähden kohtuutonta, jonka vuoksi heitä kumpaakaan ei veloitettu korvaamaan kustannuksia valtiolle. Käräjäoikeuden tuomion lopputulosta ei siis muutettu. Päihdetutkimuskulut olivat 47 euroa.

Valtioneuvoston asetuksen oikeuslääkeopillisista tutkimuksista suoritettavista korvauksista 2 §:n mukaan lääkäri saa oikeuslääketieteellisestä päihdetutkimuksesta ja siitä antamastaan lausunnosta kaksoiskappaleineen palkkiota yhteensä 32,11 euroa. Lääkärille tai muulle terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluvalle maksettava palkkio verinäytteen ottamisesta alkoholipitoisuuden määrittämiseksi ja toimenpiteen suorittamisesta annetusta todistuksesta on yhteensä 6,58 euroa. Asetuksen 5 §:n mukaan, jos tutkimus on viranomaisen määräyksestä tai pyynnöstä osaksi tai kokonaan tapahtunut kello 21–7 välillä tai pyhäpäivänä, on palkkio suoritettava kaksinkertaisena. Asetuksen 6 §:n mukaan palkkio ja korvaus on perittävä siltä, jonka tuomioistuin on velvoittanut ne korvaamaan valtiolle. Muutoin ne jäävät valtion vahingoksi.

3 ESITUTKINTA JA PAKKOKEINOT

3.1 Esitutkinta rikosprosessin ensimmäisenä vaiheena

Esitutkinta tarkoittaa menettelyä, jossa selvitetään esitutkintalain (22.7.2011/805) 1 luvun 2 §:n mukaan epäillyn rikoksen tapahtumat, sen teko-olosuhteet, asianosaiset ja vahingot. Lisäksi selvitetään rikoksella saavutettu hyöty ja mitä vaatimuksia asianomistajalla eli rikoksen uhrilla on. Poliisi aloittaa rikoksen esitutkinnan, kun se on saanut tiedon rikoksesta. Liikenne rikokseen kuuluvat rattijuopumukset tulevat yleensä ilmi liikennevalvonnan yhteydessä tai ulkopuolisen ilmoituksesta. Esitutkinta on esitutkintalain 3 luvun 11 §:n mukaan toimitettava ilman aiheetonta viivytystä. Rikoksen ilmoittajan on kyettävä kertomaan tosiseikat, joiden perusteella hän epäilee rikoksen tapahtuneen. Ilmoittajan tulee kertoa myös tapahtumainkulku, jonka voi yhdistää tiettyyn aikaan ja paikkaan. Kun henkilö ilmoittaa rikoksesta, esitutkintaviranomainen, eli tavallisimmin poliisi, kirjaa ilmoituksen. Esitutkinta on aloitettava, kun ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tapahtunut. Tutkinnanjohtaja päättää esitutkinnan aloittamisesta, tutkinnan laajuudesta sekä tutkinnan lopettamisesta. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 52–54.)

Esitutkinnassa pyritään saamaan mahdollisimman täydellinen näyttö kuulustelujen ja muun todistelun avulla syyteharkintaa ja tuomioistuinkäsittelyä varten. Kuulustelu tarkoittaa määrämuotoista esitutkintatoimenpidettä, jossa kuulusteltavan henkilön suullisesti antamat tiedot kirjataan kuulustelupöytäkirjaan. Alustavat puhuttelut eroavat kuulusteluista siten, ettei niissä tarvitse ottaa huomioon kaikkia muotomääräyksiä. Esitutkinnassa on lisäksi selvitettävä, onko epäilty tehnyt tekoja oikeuttamisperusteen, kuten pakkotilan, vallitessa ja onko epäilty toiminut tekoa tehdessään tahallaan vai tuottamuksellisesti. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 98; Vuorenpää 2009, 141.)

Rikosasioiden oikeudenkäynti on järjestetty virallisperiaatteen mukaisesti, mikä johtuu rikosprosessiin liittyvästä julkisesta intressistä, joka estää asianosaisten sopimisen rikosprosessin kohteesta ja rikoksen julkisoikeudellisista seuraamuksista.

Virallisperiaate pitää sisällään sen, että virallisella syyttäjällä on oikeus nostaa syyte asianomistajan tahdosta riippumatta eikä syyttäjä voi sopia jutusta epäillyn tai syytetyn kanssa. Lisäksi tuomion tulee perustua jutun aineelliseen tutkintaan, eikä tällöin syytettyä voi tuomita rangaistukseen pelkästään tunnustamisen perusteella. (Vuorenpää 2009, 129–130.)

Pohjois-Savon käräjäoikeuden 13.5.2015 antamassa tuomiossa 15/862 rattijuopumuksesta epäilty kuljettaja on tavattu kuljettamasta henkilöautoa yleisillä teillä veressään 1,02 promillea alkoholia. Epäilty on esittänyt jälkinauttimisväitteen, mutta on kirjallisesti tunnustanut syyllisyytensä rattijuopumukseen, eikä käräjäoikeudella ole syytä epäillä vastaajan tunnustamisen oikeellisuutta. Lisäksi laboratoriolausunto osoittaa, että vastaajan veressä on ollut ajon jälkeen syytteessä mainittu määrä alkoholia. Päihdetutkimus on ollut tarpeen syyllisyyden toteennäyttämiseksi, minkä vuoksi vastaaja on velvollinen korvaamaan siitä aiheutuneet kustannukset valtiolle.

Edelleen Pohjois-Savon käräjäoikeuden 25.3.2015 antamassa tuomiossa 15/231 vastaaja on tunnustanut syyllisyytensä törkeään rattijuopumukseen. Hän on kuljettanut henkilöautoa nautittuaan alkoholia niin, että hänen verensä alkoholipitoisuus ilmoitettu jälkinauttiminen huomioon ottaen on ajon jälkeen ollut 1,44 promillea olosuhteiden ollessa sellaiset, että rikos on ollut omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen turvallisuudelle. Vastaaja on tuomittu rikoksesta, koska hän on kirjallisesti tunnustanut toimineensa syytteessä kerrotulla tavalla, ja lisäksi laboratoriolausunto osoittaa että hänen veressään on ollut ajon jälkeen syytteessä mainittu määrä alkoholia. Hänet on myös tuomittu korvaamaan päihdetutkimuskulut valtiolle, koska tutkimus on ollut tarpeen syyllisyyden toteennäyttämiseksi.

Näissä kahdessa tapauksessa käräjäoikeudella ei ole ollut syytä epäillä tunnustamisen oikeellisuutta, mutta tuomion tulee perustua jutun aineelliseen tutkintaan, eikä syytettyä voi tuomita rangaistukseen pelkästään tunnustamisen perusteella. Molemmissa tapauksissa on kuitenkin kirjallisena todisteena laboratoriolausunto, joka osoittaa epäillyn ajon aikaisen veren alkoholipitoisuuden olevan syytteessä mainitun määrän. Tämän perusteella vastaajat on tuomittu rikoksesta.

3.2 Esitutkintaperiaatteet

Esitutkintalain (22.7.2011/805) 4 luvussa on määrätty esitutkintaperiaatteista. 1 §:n tasapuolisuusperiaatteen mukaan esitutkinnassa on otettava huomioon rikoksesta epäiltyä puoltavat että sitä vastaan olevat seikat ja todisteet. Esitutkintaa suorittavalla henkilöllä ei saa olla ennakkokäsityksiä eikä hän saa pyrkiä tiettyyn lopputulokseen. Esitutkinnassa on kiinnitettävä huomiota myös mahdollisiin rikoksesta epäillyn kannalta edullisiin vaihtoehtoihin tapahtumankulkuihin. Esitutkinnan tavoitteena on taata parhaat mahdolliset edellytykset saavuttaa oikea ratkaisu asiassa ja oikeudenmukainen seuraamus vastaajalle. (Vuorenää 2009, 148.)

ETL 4 luvun 2 §:n syyttömyysolettama määrää, että rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä. Esitutkinnassa ei oteta kantaa epäillyn mahdolliseen syyllisyyteen, vaan se on tuomioistuimen tehtävä. Rikoksesta epäiltyä kutsutaan tämän periaatteen perusteella juurikin ”epäillyksi” eikä ”syylliseksi”. Syyttömyysolettamaan liittyy myös epäillyn oikeus puolustautua. Niin esitutkinnassa kuin oikeudenkäynnissäkin rikoksesta epäilylle on annettava mahdollisuus puolustaa asiassa itseään. (Vuorenää 2009, 150.)

ETL 4 luvun 3 §:n mukaan epäilyllä on oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen. Tätä kutsutaan itsekriminointisuojuksi. Itsekriminointisuoja tarkoittaa, ettei rikoksesta epäillyn tarvitse kertoa esitutkinnassa muuta kuin henkilö- ja yhteystietonsa, eikä hänellä ole velvollisuutta pysyä totuudessa. 4 §:n suhteellisuusperiaate puolestaan määrää, että esitutkintatoimenpiteen on oltava puolustettava suhteessa selvittävään rikokseen, asian selvittämistarpeeseen sekä muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin nähden. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 34–36.)

Esitutkintalain (22.7.2011/805) 5 §:n vähimmän haitan periaatteen mukaan kenenkään oikeuksiin ei saa esitutkinnassa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi eikä esitutkintatoimenpiteellä saa aiheuttaa tarpeetonta vahinkoa tai haittaa. Esitutkintamenettelyssä tämä näkyy käytännössä esimerkiksi siten, että kuulustelujen aika ja paikka tulisi valita siten, ettei kuulusteltaville aiheudu kohtuuttomia matkoja tai työansion menetyksiä. Ketään ei saa pitää esitutkinnassa myöskään kauempaa kuin se on tarpeen. Lisäksi 6 §:n mukaan asianosaisia on kohdeltava esitutkinnassa hienotunteisesti. Sen mukaan

ketään ei saa aiheettomasti saattaa epäluulon alaiseksi. Epäiltyjä on pyrittävä suojaamaan vahingolliselta julkisuudelta ja on huolehdittava siitä, ettei esimerkiksi nuorelle aiheudu esitutinnan takia tarpeettomasti haittaa koulussa tai työpaikalla. (Vuorenpää 2009, 148–149.)

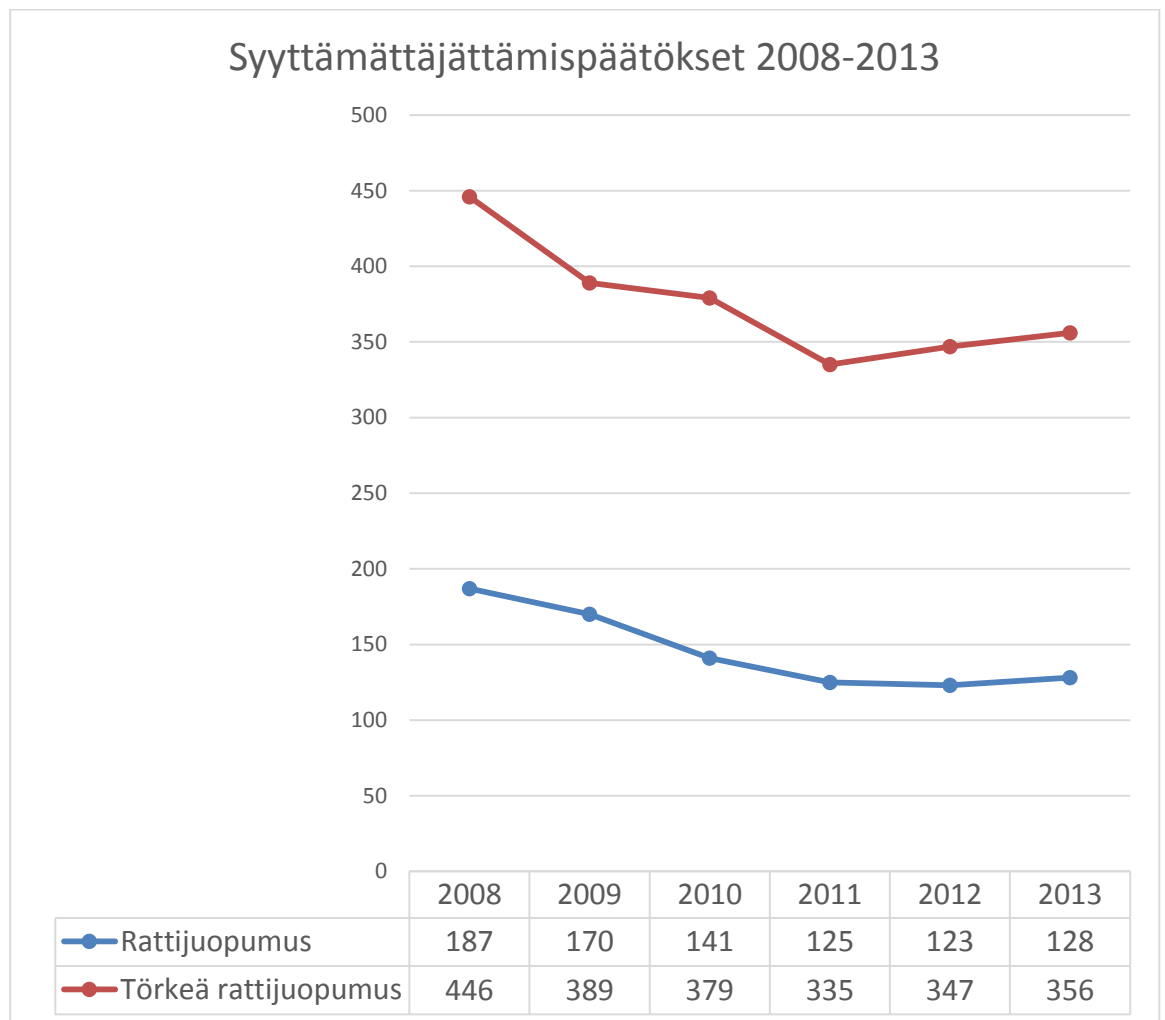
3.3 Esitutinnan päättäminen ja syyteharkinta

Rikos tulee syyteharkintaan ja tuomioistuimen käsiteltäväksi esitutinnan kautta. Esitutkinta päätetään normaalisti siirtämällä asia syyttäjän ratkaistavaksi. ETL 10 luvun 1 §:n mukaan ennen esitutinnan päättämistä asianosaisille on varattava tilaisuus antaa esitutkintaviranomaiselle loppulausunto esitutkinta-aineiston riittävydestä, näytön arvioinnista, oikeuskysymyksistä tai muista asian käsittelyn kannalta tärkeistä seikoista, jollei lausunnon pyytäminen ole asian laatu ja laajuus, rikoksen vähäisyys tai muut vastaavat seikat huomioon ottaen syyteharkinnan ja tuomioistuin käsittelyn kannalta ilmeisen tarpeetonta. Loppulausuntomenettelyllä pyritään selvittämään, mikä tapahtuneessa rikoksessa on riitaista ja mikä riidatonta. (Tolvanen & Kukkonen 2011, 64.)

Esitutinnan valmistuttua asia on toimitettava syyttäjälle syyteharkintaa taikka rangaistusmääräyksen tai rikesakkomääräyksen antamista varten. Esitutkinta päätetään kuitenkin saattamatta asiaa syyttäjän käsiteltäväksi, jos tutkinnassa on selvinnyt, ettei rikosta ole tehty taikka ettei asiassa voida nostaa ketään vastaan syytettä esimerkiksi epäillyn kuoleman tai syyteoikeuden vanhentumisen takia. (ETL 10:2; Vuorenpää 2009, 152–153.)

Esitutkinta lopetetaan, kun on saatu selvitettyksi ETL 5.1 §:ssä mainitut asiat. Esitutkinnassa saadusta aineistosta laaditaan esitutkintapöytäkirja, jos se on jatkokäsittelyn kannalta tarpeellista. ETL 40.2 §:n mukaan esitutkintapöytäkirjaan on liitettävä kuulustelupöytäkirjat ja selostukset tutkintatoimenpiteistä sekä tutkinnan aikana kertyneet asiakirjat ja tallenteet. Asian selvityksen lisäksi esitutkintapöytäkirjasta ilmenee todistusaineisto, joka esitutkinnassa on saatu. Tästä syystä syyttäjä käyttää esitutkintapöytäkirjaa hyväkseen syyteharkinnassa ja oikeudenkäynnissä. (Vuorenpää 2009, 151.)

Syyteharkinta sijoittuu rikosprosessissa esitutkinnan ja pääkäsittelyn väliin. Syyteharkinnassa syyttäjä päätyy yleensä joko syytteen nostamiseen tai syyttämättä jättämiseen. ROL 1:6:n mukaan virallisen syyttäjän on nostettava syyte, kun on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. Yleisin syytteen nostamistapa on toimittaa kirjallinen haastehakemus käräjäoikeuden kansliin. Tämä jälkeen tuomioistuimen on annettava haaste, jossa vastaajaa eli rikoksesta epäiltyä kehoitetaan vastaamaan häntä kohtaan esitettyihin vaatimuksiin kirjallisesti tai suullisesti istunnossa. Vastaajalla ei ole velvollisuutta lausua asian käsittelyssä mitään, eli syytettyä ei pakoteta vastoin tämän tahtoa vastaamaan vaatimuksiin. (Vuorenpää 2009, 154–155.)

Kuvio 1. Syyttämättäjättämispäätökset 2008–2013. (Tilastokeskus 2014)

Syyttämättäjättämispäätökset rattijuopumusten ja törkeiden rattijuopumusten osalta ovat vähentyneet verrattaessa vuotta 2008 vuoteen 2013. Syyttäjä voi

tehdä päätöksen syyttämättä jättämisestä muun muassa, jos teko ei täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä, ei ole riittävää näyttöä tekijän syyllisyydestä, tai syyte-oikeus on vanhentunut. Syyttämättäjättämispäätöksen voi tehdä myös vähäisyysperusteella, nuoruusperusteella, kohtuusperusteella tai konkurrenssi- eli yhtymisperusteella. (Tilastokeskus 2014.) Syyttämättäjättämispäätösten vähentymistä rattijuopumusrikoksissa voi selittää esimerkiksi se, että tekijän syyllisyydestä on nykyään saatu enemmän riittävää näyttöä. Syyttämättäjättämispäätöksiä tehdään enemmän törkeiden rattijuopumusten kohdalla. Siihen syynä on, että törkeän rattijuopumuksen tunnusmerkistön täyttyminen on monimutkaisempaa verrattuna tavalliseen rattijuopumukseen.

3.4 Pakkokeinot

Rikosprosessuaaliset pakkokeinot ovat toimenpiteitä, joilla puututaan yksilön lailla suojattuihin oikeushyviin, minkä takia niiden sääntelyssä noudatetaan legaliteetti-periaatetta. Tämä tarkoittaa, että toimenpiteen, joka kohdistuu kansalaisen perus- ja ihmisoikeuksiin, tulee perustua lakiin. Pakkokeinoja ovat esimerkiksi vangitseminen, matkustuskielto, telekuuntelu ja takavarikko. Pakkokeinoja käytetään rikoksen selvittämiseksi, rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi, rikosprosessin häiriöttömän kulun turvaamiseksi sekä prosessin saattamiseksi aineellisesti oikeaan lopputulokseen. Epäiltäessä kuljettajaa rattijuopumuksesta, käytetään pakkokeinoista puhalluskoetta ja tarvittaessa verikoetta rikoksen selvittämiseksi. Rattijuopumukseen syyllistynyt voidaan viedä tämän jälkeen pidättää, jottei tämä jatkaisi rikollista toimintaa. (Vuorenpää 2009, 147.)

Pakkokeinolain (22.7.2011/806) 2 §:n suhteellisuusperiaatteen mukaan pakkokeinoja saa käyttää vain, jos sitä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle aiheutuva oikeuksien loukkaaminen ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

Poliisilain (22.7.2011/872) 4 luvun 2 §:ssä säädetään poliisin oikeudesta saada tarvittavia tietoja viranomaiselta tai julkista tehtävää hoitamaan asetetulta yhteisöltä rikoksen selvittämiseksi. Sen mukaan poliisilla on oikeus saada tarpeelliset

tiedot ja asiakirjat maksutta sekä salassapitovelvollisuuden estämättä poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi. Näihin tietoihin kuuluu esimerkiksi rattijuopumuksesta epäillyn veren alkoholipitoisuus rattijuopumuksen selvittämiseksi.

Pakkokeinolaki (22.7.2011/806) määrää 9 luvun 2 §:ssä kokeesta nautitun alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi. Sen mukaan poliisi voi määrätä moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan tai muussa rikoslain 23 luvussa tarkoitetussa tehtävässä toimivan kokeeseen, joka tehdään tämän mahdollisesti nauttiman alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi. Rattijuopumustapauksissa tällainen koe tarkoittaa puhalluskoetta. Sylkinäyte otetaan huumausaineiden toteamiseksi. Kyseinen toimivalta on tehtävässään myös tulli- ja rajavartiomiehellä sekä Liikenteen turvallisuusviraston liikennettä valvomaan määräämällä virkamiehellä. Kokeesta kieltäytymisen tai luotettavan koetuloksen saamisen vuoksi voidaan toimittaa henkilönkatsastus, johon ei tarvita pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä. Henkilönkatsaus tarkoittaa tässä tapauksessa verikokeen ottamista. Koe on tehtävä siten, ettei siitä aiheudu tarpeetonta tai kohtuutonta haittaa tutkittavalle. Rattijuopumuksesta epäilty voidaan siis toimittaa verikokeeseen, jos hän ei suoriudu puhalluskokeesta, ei suostu siihen tai on syytä epäillä jälkinauttamista tai sekakäyttöä.

Puhalluttaminen ja verikokeen ottaminen ovat erikoinen pakkokeinoyhdistelmä. Pakkokeinojen perusteella toimenpide voidaan toteuttaa vastoin sen kohteeksi joutuvan tahtoa. Tämä tarkoittaa, että valtion näkökulmasta pakkokeinojen käyttöä ei tarvitse tehostaa rangaistusuhalla. (Tapani 2014.)

Rikosoikeuden professori Jussi Tapani (2014) kertoo puhalluskokeesta kieltäytymisen ja itsekriminointisuojaan välisestä suhteesta:

Jos kuljettaja ei ole nauttinut alkoholia, hänellä ei ole mitään perustetta kieltäytyä puhalluskokeesta vedoten itsekriminointisuojaan. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että kuljettaja ei voi saattaa itseään syytteen vaaraan rattijuopumuksesta, koska hän ei ole nauttinut alkoholia.

Jos kuljettaja sen sijaan on nauttinut alkoholia ja hän kieltäytyy vapaaehtoisesti antamasta todisteita omasta rattijuopumuksestaan, itsekriminointisuo-

jalla ei ole merkitystä, koska poliisi voi tarvittaessa hankkia todisteet eli verinäytteen pakkokeinoin. Tältä osin puhalluskokeesta kieltäytyminen siis eroaa kolaritapauksesta, jossa onnettomuudesta ilmoittamisen tehoste ei ole pakkokeino vaan rangaistusuhka.

Poliisi suorittaa liikennevalvonnan yhteydessä ratsioita, joissa satunnaiset autoilijat joutuvat puhalluskokeeseen. Tämä on henkilönkatsauksen erikoistapaus. Puhalluskoe ei ratsian yhteydessä edellytä, että kuljettajaa epäillään rattijuopumuksesta, vaan puhallutuksen kohteeksi voi joutua kuka moottoriajoneuvon kuljettaja tahansa. (Lappalainen ym. 2007, 775.)

Suomessa poliisi, tulli ja rajavartiolaitos käyttivät yhteensä 196 748 pakkokeinoa vuonna 2014. Näistä humalatilan tutkimuspyyntöjä, eli verikokeita oli 11 345 kappaletta ja tarkkuusalkometrillä suoritettuja humalatilan tutkimuksia 8 528 kappaletta. Vuonna 2011 verikokeita tehtiin 8 323 kappaletta ja tarkkuusalkometrillä humalatilaa tutkittiin 12 498 kertaa. Tarkkuusalkometrikokeet ovat siis vähentyneet, kun puolestaan verikokeiden määrä on kasvanut. Vielä vuonna 2011 humalatilaa tutkittiin tarkkuusalkometrillä enemmän kuin verikokeella.

Taulukko 2. Poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen pakkokeinot 2011–2014. (Tilastokeskus 2014)

Pakkokeino	2011	2012	2013	2014
YHTEENSÄ	227 417	216 599	210 302	196 748
Humalatilan tutkimuspyyntö, verikoe	8 323	10 689	11 000	11 345
Humalatilan tutkimus, tarkkuusalkometri	12 498	10 796	9 597	8 528

4 NÄYTÖN ARVIOINTI

4.1 Oikeus- ja näyttökysymys

Tuomioistuin perustaa ratkaisunsa näytön perusteella.

Tuomioistuin joutuu ottamaan antamassaan tuomiossa kantaa näyttökysymyksen ja oikeuskysymyksen. Näyttökysymys tarkoittaa sen ratkaisemista, mitkä asianosaisten tapahtumainkulkua koskevista väitteistä pitävät paikkansa. Oikeuskysymyksellä tarkoitetaan sitä, mitä näytetyksi tulleesta tapahtumainkulusta seuraa oikeusjärjestyksen mukaan. Tuomioistuin ratkaisee oikeuskysymyksen tukeutumalla oikeuslähteisiin ja erilaisiin laintulkintamenetelmiin. Oikeuskysymykset voidaan jaotella oikeuslähteiden perusteella enemmän tai vähemmän perustelluiksi; niihin ei ole siis yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua. Näyttökysymys ratkaistaan todistelun perusteella. Tapahtumainkulkua koskevista väitteistä eli oikeustosi-seikoista esitetään tuomioistuimelle todistelua, jonka perusteella tuomioistuin tekee ratkaisunsa. (Saranpää 2010.)

OK 17 luvun 1 §:n mukaan oikeuden tulee päättää harkittuaan huolellisesti kaikkia esiin tulleita seikkoja, mitä asiassa on pidettävä totena. Laissa ei siis ole määritelty yksityiskohtaisesti, kuinka näytön arviointi tulee suorittaa. Tuomioistuimen ratkaisun tulee kuitenkin olla perusteltu. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (11.7.1997/689) määrää 11 luvun 4 §:ssä, että perusteluissa on ilmoitettava mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Tuomiossa on myös selostettava, millä perusteella riitainen seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä. Tuomio rikosasiassa on joko syylliseksi tuomitseva tai vapauttava.

lura novit curia -periaatteen nojalla oikeuskysymystä koskeva määräamisvalta kuuluu tuomioistuimelle, joka yksin ratkaisee, minkä lainkohtien nojalla tosiseikasta arvioidaan, ja miten lainkohtia käytetään. Vaikka asianosaisilla on oikeus lausua mielipiteensä, tuomioistuin tekee ratkaisunsa olematta sidottu niihin. (Saranpää 2010.)

4.2 Todistelu

Todistelu on oikeudenkäynnissä tapahtuvaa asian tosiseikkojen selvittelyä. Jotta tuomioistuin voi täyttää tuomitsemistehtävänsä, on tuomioistuimella oltava laintuntemuksen lisäksi tietoa tosiseikoista, jotka ovat asian ratkaisun kannalta välttämättömiä. Tuomioistuimen on ratkaistava, minkä sisältöinen tosiseikasto asetetaan ratkaisun perustaksi. Varsinainen todistelu tapahtuu pääkäsittelyssä alkukeskustelun ja asiaesittelyn jälkeen, kun asianosaiset ovat esittäneet omat faktansa ja on saatu selville, mitkä seikat tarvitsevat näyttöä. Todistelu kohdistuu väitteisiin, jotka kanteessa, syytteessä ja vastauksessa on esitetty. (Lappalainen ym. 2007, 483–484.)

Todistelun tarkoituksena on todisteita eli näyttöä esittämällä saada tuomioistuin vakuuttuneeksi oikeustositseikkojen olemassaolosta. Oikeudenkäymiskaassa on mainittu viisi todistuskeinoa, joita asianosainen voi käyttää todistelussaan: 1) todistajat, 2) asianosaisen kuuleminen, 3) asiantuntijatodistelu, 4) asiakirjatodistelu ja 5) katselmus. Todistajaa kuullaan oikeudenkäynnissä tarkoituksena selvittää asiaan liittyviä tapahtumia eli tosiseikkoja. Asiakirjatodistelussa viitataan asiakirjoihin tai muihin kirjallisiin todisteisiin, joiden todistusarvo liittyy niiden sisältämään informaatioon. (Vuorenpää 2009, 121–122.)

Kainuun käräjäoikeus on 16.10.2014 ratkaisussaan 14/641 käsitellyt jälkinauttimisväitteen uskottavuutta. Vastaaja K on tuomittu tapauksessa törkeästä rattijuopumuksesta ja liikenneturvallisuuden vaarantamisesta 80 päivän ehdolliseen vankeuteen, 40 päiväsakkoon, ajokieltoon sekä korvausvelvollisuuteen todistelu- ja päihdetutkimuskustannuksissa. Hän on ohitustilanteessa menettänyt auton hallinnan suistuen ojaan. Hänen verensä alkoholipitoisuus on ajon jälkeen ollut 2,25 promillea. K on myöntänyt syyllisyytensä liikenneturvallisuuden vaarantamiseen ja rattijuopumukseen, mutta on kiistänyt syytteen törkeästä rattijuopumuksesta vedoten jälkinauttimiseen.

K:n mukaan on mahdollista, että hänen veressään on ajamaan lähtiessä ollut alkoholia edellisiltana nautitun alkoholimäärän vuoksi. Hän kuitenkin kertoo nauttineensa alkoholia myös heti ojaan ajamisen jälkeen autossa istuessaan. Todistaja

O saapui onnettomuuspaikalle kertomansa mukaan korkeintaan muutaman minuutin vastaajan ojaan ajamisen jälkeen. Vastaaja K oli noussut autosta, kun todistaja O oli saapunut paikalle. Todistaja O:n mukaan vastaaja K ei nauttinut alkoholia onnettomuuden jälkeen. O:n mukaan on ainoastaan hyvin pieni mahdollisuus, että K olisi juonut tuona aikana alkoholia. Kirjallisena todisteena on Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen lausunto, josta käy ilmi, että K:lta on otettu neljä verinäytettä. Laskennallisesti arvioitu veren alkoholipitoisuus on ollut 0 promillea. Lausunnon mukaan ei voida sulkea pois mahdollisuutta, että todetun veren alkoholipitoisuus selittyy kokonaisuudessaan jälkinauttimisella.

Asiassa on riitaista se, onko vastaaja K nauttinut alkoholia ajonsa jälkeen vai ennen ajoaan. Käräjäoikeus katsoo, ettei asiassa ole jäänyt järkevää epäilystä vastaaja K:n syyllisyydestä. K on käräjäoikeuden mukaan syylistynyt törkeään rattijuopumukseen. Tuomion perusteluina kerrotaan, että todistaja O on kertonut tapahtumasta johdonmukaisesti ja luotettavasti, eikä tämä ollut nähnyt vastaaja K:n nauttivan alkoholia onnettomuuden jälkeen. K:n esittämä jälkinauttimisväite on käräjäoikeuden mukaan epäuskottava, koska todistaja O:n olisi tullut nähdä suoran näköyhteyden ansiosta vastaaja K:n juovan alkoholia. Epäuskottavuutta lisää vastaaja K:n ilmoittama alkoholimäärä suhteessa arvioituun nautinta-aikaan.

Vastaaja K:n syyttömyyttä puoltaa Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen lausunto, jonka mukaan veren alkoholipitoisuus on ollut ajon aikana 0 promillea. Jälkinauttimisen mahdollisuus on siis tapauksessa olemassa. Jälkinauttimisväite vaikutti tuomioon kuitenkin vain siten, että vastaajan tulee korvata valtiolle päihdetutkimuskustannukset oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 1 §:n mukaisesti.

Rikosasioissa todistustaakka on syyttäjällä eli kantajalla. Tämä tarkoittaa, että syyttäjän täytyy näyttää syyte toteen, eikä vastaajalla eli rikoksesta syytetyllä ole velvollisuutta pyrkiä todistamaan itseään syyttömäksi. Kun vastaaja kiistää syytteen, hänen ei tarvitse tuoda esiin kiistämistä tukevaa näyttöä, vaan syyttäjän tehtävänä on näytettävä toteen myös se, että vastaajan kiistäminen ei pidä paikkaansa. Vastaaja saa halutessaan esittää itseään tukevaa näyttöä. (Vuorenpää 2009, 186.)

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa (12.6.2015/732) määrätään todistelusta. 1 §:n mukaan asianosaisella on oikeus esittää haluamansa näyttö tuomioistuimelle sekä lausua tuomioistuimessa esitetyistä todisteista. Tuomioistuimen on päätettävä, todisteita ja muita esiin tulleita seikkoja harkittuaan, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä toteen. Tuomioistuimen on perusteellisesti ja tasapuolisesti arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo vapaalla todistusharkinnalla. 3 §:n mukaan kantajan eli syyttäjän on rikosasiassa näytettävä todeksi ne seikat, joihin hänen rangaistusvaatimuksensa perustuu. Vastaajan syyllisyydestä ei saa jäädä varteenotettavaa epäilyä tuomiossa, jossa vastaaja tuomitaan syylliseksi.

4.3 Käräjäoikeuden tuomio rikosasiassa

Tuomio rikosasiassa voi olla syylliseksi tuomitseva tai vapauttava (ROL 11:4.1). Tuomio on perusteltava ja perusteluista on ilmentävä, mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Perusteluissa on myös kerrottava, millä perusteella riittävä seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä. (ROL 11:4.2.)

Käräjäoikeuden tuomio voidaan saattaa rikosasioissa asianosaisten tietoon joko julistamalla tai kansliatuomiona. Kansliatuomiossa ratkaisu annetaan tuomioistuimen kansliassa 14 päivän kuluessa pääkäsittelyn päättymispäivästä (ROL 11:7). Tuomion julistaminen on kuitenkin pääsääntö. (Vuorenpää 2009, 191–192.)

ROL 11:2.1:n mukaan tuomiossa saadaan ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä. Oikeudenkäyntiaineistoon kuuluvat vaatimukset, perusteet ja todisteet. Tämä on välittömyysperiaate. Suullisuusperiaatteen mukaan oikeudenkäyntiaineisto tulee esittää tuomioistuimelle myös suullisesti. (Vuorenpää 2009, 192–193.)

ROL 11:6:n mukaan tuomiossa on oltava muun muassa selostus asianosaisten vaatimuksista ja vastauksista perusteluineen, luettelo todisteista, perustelut, sovelletut lainkohdat ja oikeusohjeet sekä tuomiolauselma. Tuomiolauselma on tuomion tärkein osa. Se kertoo lopputuloksen, johon tuomioistuin on asiassa päättänyt. Oikeudenkäynti käräjäoikeudessa päättyy tuomion antamiseen. Jos asian-

osainen on tyytymätön käräjäoikeuden ratkaisuun, voi siihen hakea muutosta valittamalla hovioikeuteen. Jos kukaan asianosainen ei ilmoita olevansa tyytymätön käräjäoikeuden ratkaisuun, tuomiosta tulee lopullinen eli se saa lainvoiman. (Vuorenpää 2009, 193–194.)

Rangaistuksen tuomitsematta jättäminen tarkoittaa tuomioistuimen päätöstä, jolla tekijä jätetään rangaistukseen tuomitsematta. Tuomioistuin saa jättää rangaistuksen tuomitsematta jos,

- 1) rikosta on sen haitallisuuteen tai tekijän syyllisyyteen nähden pidettävä kokonaisuutena arvostellen vähäisenä,
- 2) tekijä on tehnyt rikoksen alle 18-vuotiaana ja teon katsotaan johtuneen ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta,
- 3) rikos on rinnastettavissa anteeksiannettavaan tekoon,
- 4) rangaistusta pidetään kohtuuttomana tai tarkoituksettomana tai
- 5) rikos ei yhteisen rangaistuksen määräämistä koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuta kokonaisrangaistukseen. (Tapani & Tolvanen 2006, 144–145.)

Rikosprosessissa ei voida antaa yksipuolista tuomiota passiiviseksi heittäytyneelle vastaajalle, vaan rikostuomion tulee aina perustua jutun aineelliseen tutkintaan. Vastaajan ei tarvitse lausua asian käsittelyssä mitään jos ei halua. (Vuorenpää 2009, 174–175.)

4.4 Tuomion perusteleminen

Ratkaisun justifikaatiolla eli oikeuttamisella tarkoitetaan sen osoittamista, että ratkaisua on syytä pitää oikeana ja lainmukaisena. Tällöin ratkaisun lopputulos oikeutetaan osoittamalla se oikeaksi. Tärkein justifikaation muoto on ratkaisun argumentointi eli perusteleminen. Ratkaisulle annetaan perustelut, jotka tekevät ratkaisusta oikeusjärjestyksen mukaisen ja oikeudellisesti sitovan. (Virolainen & Martikainen 2010.)

Tuomari argumentoi perustelujen avulla sitä, miksi tuomiossa on päädytty tuomio-lauselmasta ilmenevään lopputulokseen. Perusteluilla tuomari vakuuttaa, että ratkaisu perustuu lakiin ja on oikeudenmukainen. Perustelujen avulla ei yritetä väittää, että lopputulos olisi ainoa oikea ratkaisu, vaan tuomari osoittaa, että hänen käsityksensä mukaan tuomio on paras mahdollinen. (Virolainen & Martikainen 2010.)

Perustelut jaetaan tosiasia- eli faktaperusteluihin ja oikeudellisiin eli normiperusteluihin. Tuomiossa on ilmoitettava mihin ”seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn” ratkaisu perustuu (ROL 11:4). Perusteluissa on myös kerrottava, ”millä perusteella riittävä seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä”. Tuomiossa on tuotava esiin ratkaisun kannalta merkitykselliset faktat eli oikeustositteet ja otettava kantaa näyttökysymyksen perustelemiseen. Tosiasiaperustelut kertovat, mihin oikeustositteeseen ratkaisu perustuu ja miten faktat on selvitetty. Tosiasiaperusteluista käytetään myös nimitystä näyttökysymyksen perustelemineen. Oikeudelliset perustelut sen sijaan ilmaisevat, mitä oikeusnormeja oikeustositteeseen on sovellettu ja mihin oikeuslähteisiin kyseiset oikeusnormit perustuvat. (Virolainen & Martikainen 2010.)

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty näkemys, jonka mukaan oikeudellisella ratkaisulla voi tosiasiallisesti olla kahdet eri perustelut: todelliset ja julkituodut. Todellisilla perusteluilla tarkoitetaan perusteita, jotka ovat todellisuudessa vaikuttaneet päätöksentekijän tekemään johtopäätökseen asiassa. Julkituoduilla perusteluilla puolestaan tarkoitetaan perusteluja, jotka julkisesti ilmoitetaan muille päätöksen argumenteiksi. Perusteluiden tulisi aina olla avoimia ja rehellisiä. Niissä tulisi ilmoittaa keskeisiä pro et contra -argumentteja, eli valittua ratkaisuvaihtoehtoa puoltavia ja sitä vastaan puhuvia seikkoja. Pro-argumenteilla perustellaan johtopäätöksestä ilmenevää tulkintavaihtoehtoa ja contra-argumenteilla sen vastakohtaa. Ongelma tuomion perustelujen tutkimisen kannalta on siinä, mitä perusteluihin on laitettu näkyviin. Kun todellisia perusteluja ei voi ulkopuolisena tietää, on tyydyttävä julkituotuihin perusteluihin. Tuomion perusteluja tutkittaessa on siis keskityttävä siihen, ovatko julkituodut perustelut hyväksyttävissä eli riittäviä ja oikeudenmukaisia. (Virolainen & Martikainen 2010; Virolainen & Martikainen 2003.)

4.5 Syyllisyys

Syyllisyys on rikosoikeudellisen vastuun perusedellytys. Oikeustieteessä sovelletaan syyttömyysolettamaa ja in dubio pro reo -periaatetta, jonka mukaan näytön osalta epäselviksi jääneissä tilanteissa asia on ratkaistava syytetyn eduksi. Syyttömyysolettama on YK:n ihmisoikeusjulistuksen 11 artiklaan kuuluva periaate, jonka mukaan jokaista rikollisesta teosta syytteessä olevaa henkilöä on pidettävä syyttömänä siihen asti kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti todistettu julkisessa oikeudenkäynnissä. Tämä on myös määrätty Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaleessa, jonka mukaan jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Nulla poena sine culpa – ei rangaistusta ilman syyllisyyttä. (Tapani & Tolvanen 2006, 37.)

Rikosoikeudellinen syyllisyysperiaate edellyttää toisintoimimismahdollisuutta. Tekijää ei voida pitää vastuussa teostaan, jos hänellä ei ole ollut kykyä tai tilaisuutta käyttäytyä lain vaatimalla tavalla. (Tapani & Tolvanen 2006, 38.)

Ensimmäinen saamani tuomio, jossa jälkinauttimisväite on merkittävästi vaikuttanut määrättävään rangaistukseen rattijuopumusrikoksessa, on Pohjois-Savon käräjäoikeuden 22.5.2015 antama tuomio 15/4. Vastaja on syytetty törkeästä rattijuopumuksesta ja kulkuneuvon kuljettamisesta oikeudetta, joista jälkimmäisen hän on myöntänyt tehneensä. Vastaja on kiistänyt ajaneensa syytteessä mainittu 1,53 promillen humalassa ja aiheuttaneensa vaaraa toisten turvallisuudelle. Vastaja oli nauttinut väitetyt ajon jälkeen alkoholia asunnossaan sekä ennen poliisien tuloa että sen jälkeen.

Kirjallisena todisteena olevasta laboratoriolausunnosta ilmenee, että vastajan veren alkoholipitoisuus oli ajon aikana ollut syytteessä mainittu 1,53 promillea. Toista verinäytettä ei ole tutkittu, koska vastaja ei ollut tuossa vaiheessa kertonut nauttineensa ajon jälkeen alkoholia.

Vastaja S oli esitutkinnassa ensin kiistänyt ajaneensa autoa, mutta muutama tunti myöhemmin uudestaan kuultaessa myöntänyt ajon ja kertonut, ettei ollut

nauttinut ajon jälkeen alkoholia. Oikeudessa hän on muuttanut kertomustaan siten, ettei ole kuljettanut autoa ja että hän oli nauttinut alkoholia väitetyn ajon jälkeen. Hän kertoo myöntäneensä ajamisen esitutkinnassa poliisin painostuksesta.

Vastaaja on tavattu kotoaan väitetyn ajon jälkeen. Todistaja poliisimies K ei ollut nähnyt vastaajan nauttivan asunnolla alkoholia. Todistaja H, joka oli tehnyt ilmoituksen ajosta hätäkeskukseen, on kertonut tapahtumista yksityiskohtaisesti, ja olevansa aivan varma vastaajan ajamisesta. Todistajat T (vastaajan tuttava) ja J (vastaajan veli) puolestaan kertovat vastaajan juoneen alkoholia limpparipullosta poliisien ollessa asunnolla.

Vastaajan kertomus on muuttunut esitutkinnassa ja oikeudessa, eikä hän ole kertonut uskottavaa syytä kertomuksen muuttumiselle. Hän ei ole todistajien lausunnot huomioon ottaen esittänyt uskottavaa näyttöä siitä, että hän olisi nauttinut alkoholia puhalluksen jälkeen poliisien läsnä ollessa. Todistajien T:n ja J:n kertomusten todistusarvoa heikentää heidän läheiset välinsä vastaajaan sekä heidän kertomukseksensa tapahtumista ovat olleet lyhyitä ja ilman yksityiskohtia. Käräjäoikeus katsoo selvitetyn, että vastaaja on kuljettanut autoa eikä varteenotettavaa epäilyä kuljettajan henkilöllisyydestä ole jäänyt. Asiassa jää kuitenkin mahdollisuus, että vastaaja on nauttinut alkoholia ajon jälkeen ennen poliisien saapumista. Käräjäoikeus katsoo jääneen näyttämättä, että vastaaja olisi syyllistynyt törkeään rattijuopumukseen, koska asia on epäselvässä tilanteessa ratkaistava vastaajan hyväksi. Vastaajan syyksi luetaan sen sijaan rattijuopumus, johon hänen on riittäväällä varmuudella näytetty syyllistyneen siten, että hänen verensä alkoholipitoisuus on ajon aikana ollut vähintään 0,5 promillea. Rangaistusseuraamuksena vastaaja tuomittiin 45 päiväsakkoon, ajokieltoon sekä korvausvelvollisuuteen todistelu- ja päihdetutkimuskustannusten osalta.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksenä oli, kuinka jälkinauttimisväite vaikuttaa tuomittavaan rangaistukseen rattijuopumustapauksissa. Lainopillisen tutkimuksen kohteena oli myös näytön riittävyys rattijuopumusrikoksissa. Kainuun ja Pohjois-Savon käräjäoikeuksien rattijuopumustuomioista selvitin, kuinka rattijuopumus on siellä tuomittu ja mihin seikkoihin näyttö perustui.

Kun henkilöä epäillään rattijuopumuksesta ja hän esittää jälkinauttimisväitteen, hänet viedään tarkempaan humalatilán tutkimukseen eli verikokeeseen, jotta voidaan selvittää hänen ajon aikainen humalatilánsa. Jos hänet tuomitaan syylliseksi rattijuopumukseen, tällöin hänet tuomitaan myös korvausvelvollisuuteen päihdetutkimuskustannusten osalta, koska hän on omalla toiminnallaan aiheuttanut kulujen syntymisen. Jos hänet todetaan oikeudessa syyttömäksi, ei hänen tarvitse myöskään maksaa päihdetutkimuskuluja, vaan ne jäävät valtion vahingoksi. Tapauksessa, jossa rattijuopumuksesta epäilty ei ole esittänyt jälkinauttimisväitettä, mutta hänet kuljetetaan siitä huolimatta verikokeeseen, ei syytetyn tarvitse korvata päihdetutkimuskuluja, koska hän ei ole vastuussa kulujen syntymisestä.

Tuomioistuin tekee päätöksensä jälkinauttimisväitteen uskottavuudesta sille esitetyn näytön perusteella. Useissa tapauksissa todistajien lausunnot tapahtuneesta ovat riittäneet kumoamaan syytetyn esittämän jälkinauttimisväitteen. Jos asiassa jää kuitenkin mahdollisuus, että epäilty on nauttinut alkoholia ajon jälkeen, ei epäiltyä voida tuomita syylliseksi rattijuopumukseen, koska asia on epäselvässä tilanteessa ratkaistava vastaajan hyväksi.

Pelkkä tunnustus tai vastaajan passiiviseksi heittäytyminen rattijuopumusrikoksessa ei riitä epäillyn tuomitsemiseen, vaan tuomion tulee perustua jutun aineelliseen tutkintaan. Usein tunnustuksen lisäksi syyttäjällä on kirjallisena todisteena laboratoriolausunto, jolla hän todistaa epäillyn ajon aikaisen humalatilán.

Jälkinauttimisväitteen esittäminen tai valehtelu epäillyn osalta esitutkinnassa tai oikeudessa ei ole rangaistavaa. Rikoksesta epäillyn ei tarvitse myötävaikuttaa rikoksensa selvittämiseen millään lailla.

LÄHTEET

- Klemetti, S-M. 2014. Oikeudellisten konstruktioiden kinetiikka. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Kyllönen, M. 2009. Lakialoite 48/2009 vp – Laki rikoslain 23 luvun 3 §:n muuttamisesta.
- Lappalainen, J., Frände, D., Havansi, E., Koulu, R., Niemi-Kiesiläinen, J., Nylund, A., Rautio, J., Sihto, J. & Virolainen, J. (2007). Prosessioikeus. Helsinki: WSOYpro.
- Löytty, M. 2015. Alkoholirattijuopumus tieliikenteessä. Trafín julkaisu 1/2015. Viitattu 29.6.2015. http://www.trafi.fi/file-bank/a/1425477584/7ed9b48f7b2b359f3c2a45a73fc00f0e/17025-Trafín_julkaisu_1-2015.pdf
- Poliisin tietoon tullut rikollisuus 2014, 4. vuosineljännes. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 27.3.2015. http://www.stat.fi/til/polrik/2014/04/polrik_2014_04_2015-01-19_tau_001_fi.html
- Päihdetestauksen tekeminen. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 29.6.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/paihdehoito/paihdetestaus/paihdetestauksen-tekeminen>
- Rattijuopumus. Liikenneturva. (2013). Viitattu 1.7.2015. <http://www.liikenneturva.fi/fi/liikenteessa/ennakointi/rattijuopumus>
- Rikos- ja pakkokeinotilasto 2014. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 27.3.2015
- Saranpää, T. (2010). Näyttöenemmysperiaate riita-asiassa. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Syyttäjän ratkaisut. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 24.9.2015. <http://www.stat.fi/til/syytr/kas.html>
- Syyttämättä jätetyt 2008-2013. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 16.9.2015. <http://www.stat.fi/til/syytr/tau.html>
- Tapani, J. Itsekriminointisuoja ei päde puhalluskokeessa. Uutistamo 3.12.2014.
- Tapani, J. & Tolvanen, M. (2006). Rikosoikeus – rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Helsinki: Talentum.
- Tolvanen, M. (1999). Tieliikenne rikokset. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Tolvanen, M. & Kukkonen, R. (2011). Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Helsinki: Talentum.

Violainen, J. & Martikainen, P. (2010). Tuomion perusteleminen. Helsinki: Talentum.

Violainen, J. & Martikainen, P. (2003). Pro & Contra – Tuomion perustelemisen keskeisiä kysymyksiä. Helsinki: Talentum.

Vuorenpää, M. (2009). Prosessioikeuden perusteet: Prosessioikeuden yleisiä lähtökohtia sekä menettely tuomioon asti. Helsinki: Talentum.